

LENKIJOS LIETUVIŲ BENDRUOMENĖS ORGANIZACINIAI FORMAVIMOSI IR RAIDOS ASPEKTAI

Lenkijos lietuvių bendruomenė – viena iš mažesnių šalyje. Žymiai didesnės yra vokiečių, ukrainiečių bei baltarusių tautinės bendruomenės. Bene visoje šalies vaivadijose gyvena tautinių mažumų nariai. Didžioji dalis Lenkijos lietuvių gyvena kompaktiškai Punsko-Seinų krašte, šiaurės rytinėje šalies dalyje. Po 1999 m. administracinės reformos lietuvių valsčiai tapo priskirti Palenkės vaivadijai. Čia gyvenantys lietuviai yra autochtonai. 1918–1920 m. Lietuvai kovojant su Lenkija dėl etninių žemių vientisumo Lietuvos valstybėje,

1 žemėlapis. Lietuvių centrai Lenkijoje

dalį lietuvių žemių buvo Lenkijos užimtos ir liko pastarosios teritorijoje. Daugiausia tai pasienio žemės.

Apžvelgiant Lenkijoje gyvenančių lietuvių teritorinį išsidėstymą, galima pastebėti, kad, be kompaktiškai gyvenančios lietuvių bendruomenės Punsko-Seinų krašte, kitur jie pasklidę tarp etninės lenkų daugumos. Didesnė lietuvių koncentracija buvo 12-oje iš 49 vaivadijų (po 1999 m. administracinės reformos Lenkijoje liko 16 vaivadijų ir 9 iš jų gyveno lietuviai). Visų pirma tai centrinės ir ypač vakarinės Lenkijos rajonai: Olštynas, Varšuva, Lodzė, Vroclavas, Slupskas, Ščecinas, Gdanskas. Lietuvių taip pat buvo Poznanės, Bydgoščiaus, Košalino, Valbžycho vaivadijose. Nemažai lietuvių gyveno Balstogėje ir Suvalkuose (žr. 1 žemėlapi „Lietuvių centrai Lenkijoje“). Tačiau nustatyti tikslų jų skaičių sunku. Pietinėse Lenkijos vaivadijose lietuvių beveik nėra. Tačiau sprendžiant iš Lietuvos archyvinių šaltinių galima teigti, kad nedidelis jų skaičius buvo ir ten¹.

Formuojantis lietuviškiems centrams, dėl įvairių priežasčių lietuviai slėpė savo tautybę, pradėjęs organizacinę kultūrinę veiklą neįsitraukė į ją, nors ja domėjosi. Kaip liudijo Stasys Bartulis, prie Vroclavo gyvenantis lietuvis Pacevičius nepriklausė Vroclavo lietuvių skyriui, tačiau domėjosi jo veikla. Pradėta kultūrinė veikla Punsko-Seinų krašte buvo postūmis lietuvių centrams diasporoje formotis. S. Bartulis, ilgametis Vroclavo lietuvių LLD skyriaus narys, specialiai persikėlė iš Valbžycho į Vroclavą, kad galėtų dalyvauti lietuviškoje veikloje². Panašiai liudijo ir kita Vroclave gyvenanti lietuvė Elena Žukauskienė. Anot jos, paskelbus lenkų spaudoje apie lietuvių skyriaus organizavimą, į Vroclavą atsikėlė naujos lietuvių šeimos³. Matyt, lietuvių susibūrimui įtakos turėjo ir psichologinės priežastys (su tautiečiais jautėsi saugiau ir drąsiau).

Tačiau apie minėtų centrų organizavimosi ir veiklos aspektus galime kalbėti tik nuo XX a. 6-ojo dešimtmečio antros pusės. Praktiškai iki tol beveik nėra žinių apie lietuvių diasporoje.

Kalbant apie centrinėse ir vakarinėse Lenkijos teritorijose įsikūrusią lietuvių dalį, pabrėžtina, kad čia po Antrojo pasaulinio karo liko kai kurios iš Suvalkų apskrities išstremtos lietuvių šeimos (pvz., iš Žvikelių k. 1944–1945 m. buvo perkeltos keturios šeimos, iš kurių tik vieną grįžo atgal⁴), taip pat įsikūrė lietuviai, per lenkų repatriaciją iš Lietuvos 1944–1946 ir 1956–1957 m. atvykę į Lenkiją. Pirmosios repatriacijos metu iš Lietuvos išvyko 171,2 tūkst. žmonių, iš jų apie 10 proc. (17–18 tūkst.) – lietuviai⁵. Ši repatriacija Lenkijoje buvo skatinama (paaiškėjus, kad Vilnius ir Vilniaus kraštas neįeis į Lenkijos valstybės sudėtį) ir jai naudinga: po karo Lenkijai trūko darbo rankų, ištisi rajonai buvo menkai apgyvendinti. Todėl atvykę repatriantai buvo siunčiami į naujus, dažniausiai anksčiau Vokietijai priklausiusius, vakarinius menkai apgyvendintus šalies rajonus. Tai paaiškina lietuvių centrų susiformavimą vaka-

rinėje ir centrinėje šalies dalyje. Kaip prisimena S. Bartulis, „... repatriantai buvo aprūpinti gyvenamu plotu ir darbu pagal tuometines galimybes. Darbo buvo pakankamai, bet jis buvo labai menkai apmokamas“⁶.

Antroji repatriacija buvo sunkesnė: reikalauta įrodyti anksčiau turėtą Lenkijos pilietybę. Toks reikalavimas sumažino galimybes išvykti į Lenkiją.

Minėtuose miestuose išsikūrė ir Lietuvos pabėgėliai, kurie traukėsi į Vakarų, tačiau fronto linijos atkirsti ir priversti likti sovietų kontroliuojamose teritorijose. Tačiau dauguma jų vėliau išvyko į Vakarų. Minėtų centrų lietuvių bendruomenės vėliau papildė kai kurie lietuviai tremtiniai, atvykę į Lenkiją (jie skelbdavosi esą lenkai arba atvykdavo kaip šeimos nariai asmenų, turėjusių Lenkijos pilietybę). Kaip prisimena Julija Želepienienė, 1956 m. grįžus iš tremties į Lietuvą, buvo sunku įsikurti, rasti darbą. Todėl pasinaudojo proga išvykti į Lenkiją (į Ščecina), nes vyro motina turėjo Lenkijos pilietybę⁷.

Dar viena gyventojų kategorija, išsikūrusi šiuose miestuose ir apylinkėse, tai Punsko-Seinų krašto žmonės (daugiausia lietuvių jaunimas), kurie studijavo tų miestų aukštosiose mokyklose arba atvyko dirbti ir liko visam laikui. Pvz., Gdanske apsigyveno ilgametis lietuvių LLD skyriaus vadovas J. Uzdila iš Kreivėnų kaimo, Algis Grėbliūnas iš Burbiškių kaimo.

Kiek vėliau minėtų centrų lietuvių skaičių papildė asmenys, atvykę į Lenkiją XX a. 6–9-ajame dešimtmetyje. Tai daugiausia moterys, ištekėjusios už lenkų. Dalis jų įsijungė į lietuvišką veiklą (nustatyti tikslų jų skaičių sunku). Antai Irena Degutienė 1978 m. apsigyveno Suvalkuose ir dalyvavo LVKD Suvalkų skyriaus veikloje, 1969 m. Gdanske apsigyvenusi Genovaitė Valinčienė taip pat įsijungė į LVKD. Vroclavo lietuvių skyriaus veikloje aktyviai reikėsi Ilona Ignatavičienė⁸. Tokių asmenų buvo ir daugiau.

Sunku nustatyti tikslesnį lietuvių skaičių Lenkijoje. Per visą nagrinėjamą laikotarpį Lenkijos statistiniuose šaltiniuose nebuvo fiksuojama gyventojų tautinė priklausomybė ir sudėtis. Tik pirmame (1946 02 14) po Antrojo pasaulinio karo įvykusiame gyventojų surašyme buvo fiksuojama tautybė⁹. Tokia situacija išliko iki pat komunistinio režimo žlugimo Lenkijoje (1989), tačiau ir vėlesniu laikotarpiu nebuvo atlikta išsamių statistinių tyrimų šiuo klausimu.

Tokią padėtį lėmė valstybinė politika tautinių mažumų atžvilgiu. Buvo skelbiama, kad Lenkijoje gyvena tik lenkų tautybės asmenys, nes kitų tautybių žmonės iš šalies išvykę per repatriacijas. Be to, Balstogės vaivadijoje (jai priklausė lietuvių gyvenami valsčiai) pirmaisiais pokario metais gana stipriai reikėsi lenkų tautinis pagrindis, antra vertus, prasidėjo represijos prieš kai kurias lietuvių šeimas. Todėl lietuviai dėl asmeninio saugumo ir kitų priežasčių slėpė savo tautybę, dalis jų slapstėsi.

Lenkijoje buvo laikomasi nuostatos, kad sąvokos „tautybė“ ir „pilietybė“ turėjo identišką reikšmę. 1946 m. Emilis Stanislovas Rapaportas (Emil Stanisław Rappaport) rašė: „... nuo dabar sąvoka „lenkas“ ir „Lenkijos pilietis“

mums ir kitiems turi sinonimišką reikšmę...“¹⁰ Todėl galima teigti, kad dėl politinių ar ideologinių motyvų Lenkijos tautinė gyventojų struktūra per visą nagrinėjamą laikotarpį nebuvo fiksuojama. Tas pat pasakytina ir apie bažnytinis duomenis. Antai Smalėnų parapijoje, kurioje gyveno nemažai lietuvių, 1946 m. jų užfiksuota tik 43 (parapijiečių buvo apie 1300)¹¹. Vietinės lenkų bažnytinės vadovybės pozicija lietuviams buvo nepalanki. Tai liudijo lietuviškų pamaldų minėtoje parapijoje 1946 m. likvidavimas, Seinų kunigo Juzefo Zlotkovskio (Józef Złotkowski) grasinimai lietuviams, esą jie būsią ištremti iš šalies. Tuo metu viešai prisipažinti esant lietuviu buvo nesaugu. 1949 m. daugiau kaip 20 lietuvių šeimų (iš esmės tai buvo stiprūs ūkininkai, tautiškai nusiteikę lietuviai) buvo ištremta į vakarinės Lenkijos dalį, o kai kurioms lietuvių šeimoms buvo uždrausta gyventi pasienio kaimuose (Vaitakiemio, Budzisko, Žabariškių, Kreivėnų ir kt.), kitaip tariant, jie privalėjo apleisti savo namus¹². Dar XX a. 6-ojo dešimtmečio antroje pusėje už lietuvišką veiklą Lietuvių visuomeninės-kultūrinės draugijos vadovams grasinta juos išsiųsti į SSSR, todėl apie ankstesnį laikotarpį netenka net kalbėti.

Vis dėlto valdžios institucijos stengėsi susiorientuoti demografinėje situacijoje. Todėl partinės vadovybės nurodymu vietinė administracinė valdžia turėjo išsiaiškinti ir pranešti, kiek jų kompetencijai priklausančiose vaivadijose yra ne lenkų tautybės asmenų, kokie centrai ir kaip jie išsidėstę, kuo pasireiškė jų veikla, nustatyti aktyvesnius tų bendruomenių narius. 1944 m. pabaigoje Balstogės vaivadijoje buvo pradėti registruoti gyventojai. Seivų valsčiuje, kur daugiausia gyveno lietuvių, jų buvo suskaičiuota 1612 asmenų ir atskirai suskaičiuoti atvykę iš LSSR 175 asmenys¹³. Daugiausia lietuvių gyveno Šlynakiemio kaime – 373 (čia dar gyveno 25 lenkai), Žvikeliuose – 361 (19 lenkų), Vaitakiemyje – 219 (13 lenkų), Ožkiniuose – 151 (67 lenkai). Tačiau tai tik apytikslis skaičius, rodantis būtent tada surašytus gyventojus. Jau kitais, 1945 metais suregistravus gyventojus pasirodė, kad minėtuose kaimuose gyveno mažiau gyventojų¹⁴. Tų pačių metų vasarą Balstogės vaivada nurodė, kad Seinų apylinkėse esą apie 5000 nelegaliai (suprasti: perėję Lenkijos sieną, kuri tuomet dar nebuvo nustatyta) atvykusių lietuvių¹⁵. Vėlesniuose vietinės lenkų valdžios dokumentuose taip pat randame labai skirtingus ir gana prieštaringsus skaičius: 1947 m. pradžioje Suvalkų apskrityje buvo suskaičiuota 5500 lietuvių¹⁶, 1948 m. lietuvių buvo „rasta“ 3344¹⁷, tuo tarpu 1949 m. pradžioje nurodyta 4190¹⁸, o po kelių mėnesių – tik 2000¹⁹. Todėl neaišku, kokiais kriterijais vadovautasi surašant lietuvius. Be to, peržiūrėjus lietuvių ūkių, likusių be šeiminkų, sąrašus 1947–1948 m., galima teigti, kad lietuviai gyveno ir tuose kaimuose, apie kuriuos visai nekalbama registruojant lietuvius (pvz., Borysuvkos k. (Krasnavo vls.), Grigališkių k. (Kadariškių vls.) ir kt.). Galima sakyti, kad 1944–1949 m. vietinių partinių pareigūnų pateikiami duomenys toli gražu neatitiko tikrovės ir buvo labai apytiksliai. Varšuvos archyvuose išlikę

XX a. 5-ojo dešimtmečio pabaigos statistiniai duomenys (surinkti Balstogės vaivados) rodo, kad tuo metu Lenkijoje gyveno apie 10 tūkst. lietuvių. Tačiau jie atspindi tik kompaktiškai Punsko-Seinų krašte gyvenančių lietuvių skaičių. Bet jais galima suabejoti, nes juos renkant nebuvo aiškios metodikos, kaip juos rinkti, taip pat nėra net užsiminta, kad lietuvių gyveno ir diasporoje (turima omenyje lietuvius, kurie čia gyveno tarpukariu).

Todėl remiantis oficialiais šaltiniais neįmanoma nustatyti tikslaus lietuvių ir kitų tautinių mažumų atstovų skaičiaus. Galima nustatyti tik apytikslų tautinių mažumų žmonių skaičių, nes jis labai įvairuoja. Lenkų šaltiniuose ir istoriografijoje pastebima tendencija mažinti lietuvių (ir kitų tautinių mažumų) skaičių. Andžejus Kvileckis (Andrzej Kwilecki) (juo rėmėsi dauguma vėlesnių lenkų autorių) nurodė, kad XX a. 7-ojo dešimtmečio pradžioje lietuvių buvo 10 tūkst. Autorius vokiečių „surado“ tik 3 tūkst.²⁰ (nors iš tikrųjų jų buvo nepalyginti daugiau). Kitas lenkų autorius – Kazimiežas Vasiakas (Kazimierz Wasiak) XX a. 8-ojo dešimtmečio pradžioje konkrečiai nurodė tik baltarusių (145 tūkst.), slovakų (apie 18 tūkst.), ukrainiečių (apie 150 tūkst.) ir žydų (apie 20 tūkst.) skaičių, o čekų, lietuvių, vokiečių ir kitas tautines mažumas tik paminėjo kaip tokias²¹. Didesnį lietuvių bendruomenės narių bendrą skaičių Lenkijoje nurodė lenkų autoriai, tyrinėję tautinių mažumų problematiką ir paskelbę duomenis XX a. paskutinio dešimtmečio pradžioje²². Lenkijos autoriai, tyrinėję lietuvių politinę-socialinę padėtį, lietuvių skaičių taip pat sumažino²³. LSSR istoriografijoje Lenkijos lietuvių narių skaičius taip pat svyravo. M. Požarskas, tyrinėjęs LSSR ir LLR santykius, nurodė 30 tūkst. lietuvių²⁴. Toks lietuvių skaičius nurodytas ir Mažojoje lietuviškoje tarybinėje enciklopedijoje²⁵. Tačiau neaišku, kokiais šaltiniais buvo remtasi apskaičiuojant lietuvius. Žinoma, negalima vienpusiškai teigti, kad tautinių mažumų atstovų pateikiami duomenys nėra kiek padidinti, tačiau pačių tautinių mažumų atstovų pateikiami duomenys atrodo patikimesni, nes jie geriau žino esamą situaciją: teritorinį išsidėstymą, rinkdami duomenis nesusiduria su kitiems tyrėjams būdingu psichologinio pobūdžio motyvu (nuo jų neslepama tautybė) ir pan. Bendras tautinių mažumų skaičius Lenkijoje svyruoja nuo 1,5 iki 4 proc. Lietuvių skaičius lenkų autorių darbuose svyruoja nuo 7 tūkst. iki 20 tūkst.

Negalima sutikti su lenkų tyrinėtojo K. Tarkos nuomone, kad Lenkijoje gyvena 10 tūkst. lietuvių²⁶. Jo manymu, šiaurės rytinėje buvusios Suvalkų vaivadijos dalyje gyvena 7 tūkst., Lenkijos gilumoje – 3 tūkst. lietuvių. Antai autorius nurodė, kad Suvalkuose gyvena apie 500 lietuvių (iš tikrųjų jų yra daugiau), o apie gyvenančius Poznanėje, Lodzėje, Olštynėje net neužsimenama.

J. S. Paransevičiaus, vieno aktyviausių Lenkijos lietuvių bendruomenės veikėjų, nuomone, Lenkijoje gyvena 15 tūkst. lietuvių (10 tūkst. Suvalkų krašte, 5 tūkst. įvairiuose Lenkijos miestuose). Kito bendruomenės aktyvaus nario istoriko B. Makauskos manymu, lietuvių yra daugiau: diasporoje jų gyvena maž-

daug tiek, tiek Suvalkų-Seinų-Punsko krašte, taigi apie 20 tūkst. žmonių²⁷. Lenkijos lietuvių istoriografijoje yra išvirtinusi nuomonė, kad komunistiniu laikotarpiu veikusi vienintelė lietuvių draugija vienijo apie dešimtadalį visų Lenkijos lietuvių. (Šis tvirtinimas realus.) Dar 1957 m. draugijos pirmasis pirmininkas J. Maksimavičius savo laiške LJDP CK dėl lietuviško leidinio nurodė, kad lietuvių šalyje yra daugiau kaip 30 tūkst.²⁸, o tokį leidinį skaitytų apie 3000 žmonių. Tai yra dešimtadalys visų lietuvių. Nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje draugija turėjo apie 1600 narių. Taigi išeitų, kad Lenkijoje gyvena 15–16 tūkst. lietuvių.

Kompaktiškai gyvenančių lietuvių teritorija Punsko-Seinų krašte nagrinėjamu laikotarpiu visą laiką mažėjo ir traukėsi Lietuvos sienos link. Nagrinėjamo laikotarpio pradžioje tokiuose kaimuose kaip Šlynakiemis, Žvikeliai, Ožkiniai dominavo lietuviai, o laikotarpio pabaigoje jie jau buvo smarkiai aplenkėję. Pastebima, kad Punsko valsčiaus pietvakarinė dalis yra sulenkėjusi (Smalėnų, Naujų Bokšų, Senų Bokšų, Šlynakiemio, Šaltėnų, Seivų kaimai). Lietuviški kaimai yra valsčiaus centrinėje ir šiaurės vakarinėje dalyje (Valinčiai, Kampuočiai, Vaitakiemis, Agurkiai, Navininkai, Giluišiai ir kt.).

Seinų valsčius yra dar labiau sulenkėjęs. XX a. 9-ojo dešimtmečio pradžioje lietuviški kaimai buvo Rakelija, Dusnyčia, Žagariai, Radziūčiai, Burbiškės, Rimkažeriai, Klevai²⁹, o tiriamojo laikotarpio pabaigoje visi jie aplenkėjo ir tapo mišrūs. Panaši situacija susiklostė ir kituose valsčiuose. 1949 m. Berznyko, Vižainio, Krasnapolio valsčiuose dar gyveno nemažai lietuvių³⁰, o nagrinėjamojo laikotarpio pabaigoje jų beveik nebeliko.

Sparčiam nutautėjimo procesui įtakos turėjo kelios priežastys. Viena jų – mišrių šeimų kūrimas. Paprastai tokiose šeimose būdavo šnekama lenkiškai, ir vaikai jau neišmokdavo kalbėti lietuviškai. Kita priežastis – lenkų rodomas nepakantumas lietuviams. Jis ypač matomas Seinų krašte. Čia ryškios antilietuviškos tendencijos, pasireiškiančios užrašais ant sienų „Mirtis lietuviams“ ir pan., tendencingais straipsniais vietos lenkų spaudoje, vietinės lenkų valdžios pastangomis blokuoti lietuvių projektus. Todėl nesunku įsivaizduoti, jog nuolatinis moralinis spaudimas, panieka, tyčiojimas verčia lietuvius slėpti savo tautybę, vengti deklaruoti esant lietuviu. Šio krašto spartesniam lenkėjimui įtakos turėjo ir tai, kad nemažai jaunų lietuvių išvykdavo studijuoti arba persikeldavo gyventi į didesnius šalies miestus ir nesugrįždavo. Dalis jų naujoje vietoje „ištirpdavo“ tarp lenkų.

Pabandykime apskaičiuoti lietuvių skaičių Punsko-Seinų krašte. Punsko valsčiuje 1995 m. gyveno 4550 žmonių. 2000 m. spalio mėn. Punsko valsčiaus viršaičio Vytauto Liškausko duomenimis, valsčiuje gyveno daugiau kaip 80 proc. lietuvių. Taigi jų būtų apie 3800. Pačiame Punske yra apie 1000 gyventojų. Seinų valsčiuje 1995 m. gyveno 4416 žmonių. Jame lietuviai sudaro apie 40 proc., taigi apie 1800 žmonių. Seinų mieste iš 6030 gyventojų lietuviai

sudaro 30 proc. (apie 2000 žmonių). Šiplitškės valsčiuje iš 4267 gyventojų lietuviai sudaro apie 10 proc. gyventojų (apie 420 žmonių). Be to, šiek tiek lietuvių yra Krasnapolio, Gibų, Vižainio valsčiuose (keletas šimtų). Suvalkų mieste lietuvių yra apie 1000. Taigi iš viso Suvalkų krašte gyvena apie 10 tūkst. lietuvių. Diasporoje nustatyti gyvenančių lietuvių skaičių labai sudėtinga. Galima nusakyti tik apytiksliai. Todėl vadovaujantis teiginiu, kad lietuvių draugija jungė dešimtadalį narių, Varšuvoje jų būtų 1000–1500, Vroclave – apie 1000, Gdanske – apie 400, Ščecine – apie 400, Slupske – apie 400. Be to, nemažai yra Balstogėje (apie 500–1000), Olštynė (apie 500), Lodzėje (apie 500), Poznanėje (keli šimtai). Vadinasi, iš viso būtų 5–6 tūkst. Taigi tikėtina, kad Lenkijoje gyvena ne mažiau kaip 15 000–16 000 lietuvių. Toks būtų lietuvių, bet ne lietuvių kilmės asmenų, skaičius Lenkijoje.

---

¹ Siunčiamų lietuviškų knygų į Lenkiją sąrašai rodo, kad jos buvo siunčiamos ir į Krokuvą ar Torunę, t. y. ten, kur nebuvo organizuotos lietuviškos veiklos, žr.: *LYA*, LKP dokumentų saugykla, f. 17629, ap. 1, b. 18, 49, 62, 72, 73, 87, 88 ir kt. (siunčiamos į užsienį literatūros registracijos knygos). M. Požarskas pažymėjo, kad daug lietuvių gyveno Krokovoje: *Tarybų Lietuvos ir Liaudies Lenkijos santykiai*, p. 55.

² S. Bartulio 2000 03 16 pasakojimo konspektas, *autorės asmeninis archyvas*.

³ E. Žukauskienės 1994 10 mėn. pokalbio su autore konspektas, ten pat.

⁴ J. Pajaujįs, Žvikeliai, *Aušra*, 1986, Nr. 1, p. 9.

⁵ N. Kairiūkštytė, Lenkų repatriacija iš Lietuvos 1944–1947 m., *Rytų Lietuva*, Vilnius, 1992, p. 130.

⁶ S. Bartulio 1998 09 21 laiškas V. Ilgevičiūtei, *autorės asmeninis archyvas*.

⁷ LLD Ščecino skyriaus pirmininkės J. Želepienienės 1998 02 02 laiškas V. Ilgevičiūtei, ten pat.

⁸ Sąrašas lietuvių tautybės piliečių, nuolat gyvenančių Gdansko konsulinėje apygardoje, *LYA*, f. K-1, ap. 49, b. 394, l. 1; lietuvių užsienyje gyvenančių sąrašas, ten pat, b. 393, l. 3. Minėti asmenys figūravo ir LVKD Suvalkų, Gdansko bei Vroclavo narių sąrašuose.

⁹ Jame daugiau dėmesio buvo kreipiama į amžiaus, lyties, socialines kategorijas, o ne į tautybę. Pažymėtina, kad tuo metu Lenkijoje trūko duomenų apie bendrą šalies gyventojų skaičių. Be to, duomenys jame tik apytiksliai, nes atliekant šį surašymą vyko didelio masto migraciniai procesai: į Lenkiją kėlėsi lenkų ir žydų tautybės asmenys iš Ukrainos, Baltarusijos bei Lietuvos. Iš Lenkijos tebevyko žydų emigracija į Izraelį, o vokiečiai buvo perkelti į Vokietijos Demokratinę Respubliką. Kita vertus, viešai prisipažinti esant ne lenku buvo nesaugu (tiek dėl valstybinės politikos tautinių mažumų atžvilgiu, tiek dėl veikiančio lenkų pagrindžio). Vėlesni gyventojų surašymai 1950 12 03, 1960 12 06, 1970 12 08, 1978 12 07, 1988 12 07 nefiksavo gyventojų tautybės, *Rocznik statystyczny 1997*, Warszawa, 1997, s. 86.

¹⁰ E. S. Rappaport, Polska jako państwo narodowe (szkiec analityczny ścisłe polskiego składu ludności III Rzeczypospolitej), *Myśl Współczesna*, t. 1, nr 1–3/4, 1946, (mikrofilmas Nr. 65732), s. 202.

¹¹ K. Tarka, *Litwini w Polsce 1944–1997*, s. 35.

¹² Saugumo ministerijos 1949 12 15 raštas Viešosios administracijos ministerijos Politinio skyriaus direktoriui. Slaptai, *NAA*, VAM, 785, l. 9–31.

¹³ Seivų valsčiaus lietuvių ir lenkų gyventojų suvestinė (be datos, duomenys surinkti 1944 m. pabaigoje), *BVA*, BVT, 348, l. 208.

- ¹⁴ Seivų valsčiuje esančių kaimų gyventojų skaičius, ten pat, BVT, 303, l. 108.
- ¹⁵ Balstogės vaivados 1945 m. liepos mėnesio ataskaita, *VRACA*, VAM, t. 40, l. 87.
- ¹⁶ Balstogės vaivados 1947 m. vasario mėnesio ataskaita, *BVA*, BVT, 278, l. 10.
- ¹⁷ 1948 02 13 Suvalkų apskrityje gyvenančių lietuvių sąrašas. Slaptai, *NAA*, VAM, 785, l. 5.
- ¹⁸ Suvalkų apskrities nuolatinių gyventojų pagal tautybę skaičius 1949 m., *BVA*, BVT, 646, l. 124–125.
- ¹⁹ Balstogės vaivados 1949 m. gegužės mėnesio ataskaita, ten pat, 280, l. 5.
- ²⁰ A. Kwilecki, Mniejszości narodowe w Polsce Ludowej, *Kultura i społeczeństwo*, 1963, nr 4, s. 87–88.
- ²¹ K. Wasiak, Szkolnictwo i kultura grup narodowościowych w Polsce Ludowej, *Przegląd Zachodniopomorski*, 1972, t. XIV, zes. 4, s. 19.
- ²² A. Sakson nurodė 12–20 tūkst. lietuvių (*Przegląd Zachodni*, 1991, nr 2, s. 10), S. Łodziński – 15–20 (*Kultura i społeczeństwo*, t. XXXVI, zes. 3, 1992, s. 87).
- ²³ C. Żołędowski, Rozmieszczenie i liczebność mniejszości litewskiej w Polsce, *Zeszyty naukowe Instytutu nauk politycznych*, 1992, zes. 17, s. 186; K. Tarka, *Litwini w Polsce 1944–1997*, s. 197.
- ²⁴ M. Pożarskas, *Tarybų Lietuvos ir Liaudies Lenkijos santykiai*, p. 55.
- ²⁵ *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, t. 2, Vilnius, 1968, p. 322.
- ²⁶ K. Tarka, *Litwini w Polsce 1944–1997*, s. 197.
- ²⁷ 2000 10 16 autorės pokalbio su J. S. Paransevičiumi diktofoninis įrašas, *autorės asmeninis archyvas*; 2000 05 10 autorės pokalbis su B. Makausku.
- ²⁸ LVKD 1957 07 18 laiškas LJD P CK, *BVA*, BVK, 33/VII/102, l. 103.
- ²⁹ G. Marcinkiewicz, Położenie ekonomiczne Litwinów okolic Sejn i Puńska w XX wieku, *Acta baltico-slavica*, 1987, t. 18, s. 312–313.
- ³⁰ Suvalkų apskrities nuolatinių gyventojų pagal tautybę skaičius 1949 m., *BVA*, BVT, 646, l. 124–125.